

מסביב לפרשה

ראה: שמיטת כספים

הרב יואב פלדמן

דברים טו, ב

וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׂמֹוֹט כָּל־בַּעַל מִשְׁהָ יָדוֹ אֲשֶׁר יִשֶׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגַּשׁ אֶת־רַעְהוֹ וְאֶת־אָחִיו

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד א

הלל התקין פרוסבול וכו'. תנן התם: פרוסבול אינו משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', עמד והתקין פרוסבול; וזה הוא גופו של פרוסבול: מוסרני לכם פלוני דיינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לז עמוד ב

המחזיר חוב לחבירו בשביעית - צריך שיאמר לו משמט אני, ואם אמר לו אף על פי כן - יקבל הימנו, שנאמר: וזה דבר השמטה.

ספר יראים סימן קסד [דפוס ישן - רעח]

וחוב שעבר עליו שביעית אינו רשאי לוח לעכבו אלא על פי מלוה שכל זמן שלא השמיטו מלוה חייב לפרוע אלא לוח יזמין מלוה לדין שישמיט לו חובו כאשר צוה היוצר וב"ד יחייבו למלוה לומר משמיט אני כאשר צוה חכמים כדתנן בסוף שביעית ומייתיבן לה בהשולח [ל"ז ב'] המחזיר חוב לחבירו בשביעית צריך שיאמר משמיט אני ואם אמר אעפ"כ יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה. ואם אינו רוצה המלוה לומר משמיט אני יכפוהו ב"ד,

מרדכי מסכת גיטין פרק השולח רמז שפ

שאל רבינו חזקיה לרבינו אביגדור הכהן לבי נוקפי ונסתפקתי על מעשה באחד שהיה נושה בחבירו מכבר ז' שנים ועתה תובעו והוא משיב כי כבר [*השמטה] השמיטתו ואמת שר"י פוסק שהשמטה נוהגת בזמן הזה אך בשנה השמטה לא בא

דף מקורות

אליו ולא אמר ליה משמט אני [*עד שעברה השמיטה מ"י] ושמא כיון שעברה השמטה ולא אמר משמט אני **תו לא מחויב להשמיט עד שמטה אחרת ולפי הענין נראה דשביעית הפקעתא דמלכא הוא אף על גב דלא אמר משמט אני וזו השיב לענין השמטת כספים קבלתי שהשביעית משמטת מאיליה אף על פי שלא אמר משמט אני**. אלא מצוה הוא דרמיא עליה [באמירה] דכתיב וזה דבר השמטה

מנחת חינוך פרשת ראה מצוה תעז

ופשוט דהתובע חוב לאחר שמיטה וגובה אותו חוץ מה שעובר על הלאוין ועשה של שביעית עובר על **לאו דגזל כי הוא אפקעתא דמלכא והחוב נחלט ואינו מגיע לו כלום וצריך להחזיר לו המעות וגובים מנכסיו ואף אם אח"כ מת גובים מהיורשים כדין כל גזל וז"פ מאוד**.

רא"ש מסכת גיטין פרק ד סימן כ

והא דאין כותבין פרוזבול בשביעית אף על פי שאינה משמטת אלא בסופה נראה לפרש הטעם ע"פ המקראות מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו מפשטיה דקרא ילפינן דאין שביעית משמטת אלא בסופה כדכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה (א) שאינו אלא בסוף השבע שמוט כל בעל משה ידו אבל מיד כשהתחלה שנת השמיטה אין בית דין בודקין לגבות שום חוב וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלוה דכתיב לא יגוש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמטה לה' מיד שנכנסה השמיטה לא יגוש

דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה ד

ומדבריו נראה דס"ל דלאו דלא יגוש איכא מיד כשנכנסה שביעית ולכך אסור לו לתבוע החוב מיד דעובר בלאו זה אבל החוב אינו משמט עדיין והלוה חייב לשלם דדין השמטת החוב אינו אלא בסוף השמיטה אלא שיש איסור על המלוה לתבוע ולכן כשהלוה מחזיר מעצמו א"צ לומר לו משמט אני שהחוב עדיין לא הושמט והא דאין כותבין פרוזבול בשביעית היינו כיון דאסור לתבוע החוב ואם ב"ד נזקקין לכתוב פרוזבול הו"ל כנזקקין לגבות החוב שהרי לכך כותב הפרוזבול ולכן אסור, והטור בחו"מ סי' ס"ז פסק ג"כ כהרא"ש דמיד בתחלת שביעית אסור לגבות ולתבוע החוב וכן דעת בעל העיטור

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט

(יט) * אין שביעית משמטת כספים (כ) אלא בסופה (כא) שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה (כב) ושם הוא אומר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע (כג) אף השמטת כספים אחר שבע, לפיכך הלוה את חבירו (כד) בשביעית עצמה (כה) גובה חובו כל השנה, (כו) וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

דף מקורות

תלמוד בבלי מסכת מכות דף ג עמוד א

גמ'. אמר רב יהודה אמר שמואל: המלוה את חברו לעשר שנים - שביעית משמטתו, ואף על גב דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש, סוף אתי לידי לא יגוש. איכא דאמרי, א"ר יהודה אמר שמואל: המלוה את חברו לעשר שנים - אין שביעית משמטתו, ואף על גב דאתי לידי לא יגוש, השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש.

שיעורי ר' דוד מסכת מכות דף ג עמוד ב

וכתב הרא"ש, דהלכה כלישנא בתרא דאין שביעית משמטתו כיון דמסייע ליה ממתני, ועוד כיון דשביעית בזמה"ז מדרבנן, אזלינן לקולא ע"ש.

ובפלפול"ח הביא קושיית הב"י, דהא הוי ספק ממונא דהוא קולא לזה וחומרא לזה, וקי"ל דאזלינן לקולא לנתבע, וצריך להיות הדין דשביעית משמטת לפטור הלוה.

ותירץ בשער המשפט (סי' ס"ז סק"א) ע"פ שיטת היראים דס"ל דאין שביעית מפקעת החוב כלל, אלא דיש מצוה על המלוה לומר משמט אני, וכל זמן שלא השמיטו המלוה הרי הלוה חייב לפרוע, ומ"מ כשאינו רוצה לשמט יכולין ב"ד לכופו ע"ז כשאר מצוות עשה.

ונראה ליישב בפשוטו, דהרא"ש סובר שכל סיבת הפקעת הממון בשמיטה הוא רק מחמת איסור לא יגוש, וכיון דהאיסור הוא סיבת השמטת הממון, משום כך בספק נחשב ספק איסור ולא ספק ממון כלל.

דהנה נחלקו הרמב"ם והרא"ש, אי בשנה שביעית עצמה איכא איסור לא יגוש.

דהרמב"ם סובר דליכא איסור, דכשם שאין שביעית משמטת עיקר החוב אלא בסופה, כמו כן יכול גמי לתובעו.

אבל הרא"ש סובר דאע"פ שעיקר החוב לא נפקע רק בסוף שביעית, מ"מ איסור לא יגוש איכא כל שנה השביעית.

וא"כ להרא"ש דס"ל דלעולם איכא איסור לא יגוש קודם השמטת הממונות, י"ל דזהו באמת סיבת השמטת הממון מחמת איסור לא יגוש, ולכן אפי' דלא ס"ל כהיראים, אלא דמעצמו נפקע החוב, מ"מ חשיב ספק איסורא, כיון דכל סיבת הפקעת הממון הוי רק מחמת האיסור [וגם בזמה"ז שהשמטת הממון רק מדרבנן, מ"מ כעין דאורייתא תקון], ולכן כיון דמצד האיסור הוי ספק איסור דרבנן, דאזלינן לקולא ואין איסור, ממילא לא נפקע הממונות.

ואכן בדעת הרמב"ם שסובר שבשנה השביעית ליכא איסור לא יגוש, יש להסתפק אי סובר איפכא, שהאיסור תלוי בהשמטת הממון, דהאיסור הוא ליגוש חוב הנשמט, והוא כל סיבת האיסור מחמת דליכא חוב, וא"כ הוי זה באמת ספיקא דממונא, ולא ספק איסור.

תרומת הדשן סימן שד

שאלה: חוב שעברה עליו שמיטה אם יכול המלוה לכופו ללוה בערכאות של נכרים שיפרענו, כיון שכתב בשטר בין בדיני ישראל ובין בדיני נכרים אי קא עבר על לא יגוש או לאו?

תשובה: יראה אף על גב דכתב ר"י וכן מוכח מדברי ר"ת וכמה גאונים, וכן מפ"י רש"י פ"ק דע"ז / דף ט ע"ב רש"י ד"ה האו/ דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, לא חזינן רבנן קשישי בדורותינו דהוו מורו לנהוג עתה שמיטת כספים. ואדרבה שמעתי שהיה אחד טוען שמיטת כספים לפטור מהלוואה היה נחשב כאחד מן המתמיהים. גם אותו שהיה טוען שמיטה לא היה טוען טענה זו, אא"כ היה לו בלא"ה **אמתלאות אחרות שדא ביה נרגא. וכה"ג כתב ג"כ בטור חושן משפט מתשובת הרא"ש שבאותו /שבאותה/ מלכות שהיה בו הרא"ש לא רצו לדון בה ולנהוג שמיטת כספים, וצווח הרא"ש ככרוכיא על ככה ולא אשגחו ביה, ואמרו לו דיש להם יפוי כח בשטרותיהן שכתבו בהן שיוכל מלוה לכופו הלואה בכל הדרכים בין שהם דתיהם ובין שאינם דתיהם. והיו רוצים לומר דעל ידי שופרא דשטרא היו יכולין לכופו הלואה שהרי מחל לכופו שלא כדת. וכתב הרא"ש על זה דלא מהני דהוי מתנה על מה שכתב בתורה, ומ"מ מסיק שם דהוא היה נוהג שמיטה והיה דן כך ואעפ"כ לא היה סותר מנהגם ע"כ. ונראה למצוא קצת טעם וסברא אמאי לא נוהגים תורת שמיטת כספים עתה בדורותינו, משום דקי"ל כרבי דשמיטת כספים בזמן הזה אינו אלא מדרבנן זכר לשביעית, אבל מדאורייתא בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים. כך דרש לה רבי בתלמודא, וא"כ נוכל לומר דלא תקינו /תיקנו/ זכר לשביעית אלא בארצות שקרובים לא"י כגון בבל ומצרים. וכה"ג תירץ ר"י בחד שינויא דמה"ט לא נהגינן תרומות ומעשרות בארצינו, דאשכחן דהוי נהיגי בהו האמוראים בבבל דלא גזרו בח"ל רק לארצות הקרובים לא"י ולא ברחוקים. ואף על גב דחלה נוהג בכל הארצות וחילק בה, משום דחלה דמיא טפי לחובת הגוף מלחובת קרקע, משום דבעל העיסה חייב בה ולא בעל הקרקע, ול"ד לתרומות ומעשרות דחובתם רק על בעלי קרקע. ולפ"ז כל שכן שמיטת כספים שתנהג בכל הארצות דחובת הגוף ממש היא, כדאיתא בהדיא פ"ק דקדושין קרוב לסופו /דף לח ע"ב/. י"ל דמ"מ הואיל ואתקש שמיטת כספים לשמיטת קרקעות, ושם שמיטה חדא הוא דתרווייהו בקדושת שביעית תלוי, ובזמן הזה לא נתקן אלא זכר לשביעית דמיא טפי לחובת קרקע מחלה. וכן משמע התם פ"ק דקדושין דהא אי לא הוה קרא הוי דרשינן דאפי' בזמן השמטת קרקע לא תנהוג שמיטה בח"ל אלא בא". והשתא נמי דרביה קרא, מ"מ דמיא נמי לחובת קרקע משום דשם שמיטה חדא היא כדפרישית. והא דכתבו המחברים דר"ת כתב פרוזבל בימינו, וכן הא דלעיל דכתב אשירי דיש לנהוג תורת שמיטת כספים, אפשר לא ס"ל כהך שינויא דר"י דיש לחלק בח"ל בין ארצות קרובות לרחוקות, וכן הוא האמת דר"ת תירץ ההיא דתרומות ומעשרות בע"א משינויא דר"י. אכן אנן אשינויא דר"י סמכינן לענין שמיטה.**

שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז סעיף א

א א [א] אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא ב [א] בזמן שהיובל נוהג. ג [ב] ב' [ב] ומדברי סופרים שתהא א {שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, ד} בכל מקום. הגה: (רמב"ם פ"ט מה' שמטה שער מ"ה והר"ן בשם י"א) כן הוא הסכמת הפוסקים. ה [א] אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה; א' ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדין בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה (הטור ס"ה הביאו) ג' [ג] שהיה צווח ככרוכיא

דף מקורות

לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה, ב') וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל (בד"מ ס"ה הביאו) (א) (ד) <א> ד' טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר ו] בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן ז' בת"ה סימן ש"ד ובמהרי"ל, ב ואין לדקדק אחריהם.

פתחי תשובה על שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז סעיף א

וגדולי חכמים האחרונים הם רבינו יוסף קולון בשורש צ"ב ורבינו ישראל בעל תרומת הדשן חתרו דרכים לקיים המנהג, אבל הם דחוקים מאד וליתנייהו אליבא דהלכתא, ועיין בדבריהם ותמצא שאין לנו על מה לסמוך, עכ"ל. ועיין באר הגולה אות ח' בשם הש"ה והרב בעל הב"ח ז"ל. גם בתומים [סק"א] האריך בזה בדברי תוכחת מוסר שיש להחמיר, ובפרט כי רמב"ן [בספר הזכות, גיטין י"ח ע"א מדפי הרי"ף] סבירא ליה דהוא דאורייתא גם בזמן הזה, וא"כ הירא וחרד לדבר ד' מי לא יחוש לדבריו, ע"ש:

ערוך השולחן חושן משפט סימן סז

הגו בהרבה מקומות גם במאות שנים מקודם בשמיטת כספים ולא חשו לכתוב פרוזבול דהנה שמיטת כספים בזמ"ז הוא מדרבנן כדי שלא תשתכח תורת שביעית וזהו מילתא דפשיטא דרבנן לא באו ע"פ תקנתם שתתעקר דבר מדברי תורה ח"ו רק בשמיטת כספים גופה מפני שהפקר ב"ד הפקר כמבואר בגמ' אבל אם ע"י זה תתעקר מצוה מהמצות בוודאי לא תקנוה רבנן ואף שאמרו חז"ל דיש לפעמים כח בחכמים לעקור דין תורה בשב ואל תעשה כמו תקיעת שופר ונטילת לולב בשבת זהו מפני חששת איסור דאורייתא שלא יבואו לטלטל ד' אמות ברה"ר כמבואר בש"ס אבל בכגון זה שלא תקנו רק לזכר בעלמא פשיטא אם יתעקר ע"י זה דבר מדברי תורה בטלוה לתקנתא ולכן הלל הזקן ובית דינו כשראו שנמנעו מלהלות ועוברים על מה שכתוב בתורה השמר לך וגו' עמד ותקן פרוזבול ועיקר תקנת הפרוזבול היה כדי שיהיה כגבוי כמו שנתבאר וכ"ז היה טוב בזמן שיד דייני ישראל היתה תקיפה ואפילו בזמן הגמ' היה עדיין ראש גולה והדיינים מתמנים ממנו והיה להם כח מהמלוכה לגבות ולהעניש את המסרב נגדם אבל בעונותינו הרבים זה מאות מהשנים שאין לנו שום תוקף ועוז לעשות דבר א"כ ממילא אין תועלת במסירת החובות לדיינים כיון שאין להם כח לגבותם ובהכרח שהמלוה בעצמו יגבה ויעבור על לא יגוש ואין תועלת בהפרוזבול ועוד כיון שאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע וזה היה טוב בזמן הגמ' שעיקר מקום ישראל היה בבבל ובמדינות הסמוכות והיה להם קרקעות אבל אח"כ כאשר נתפזרנו בכל כנפות הארץ ונדחנו מדחי אל דחי ואין לנו קרקעות ממילא דאין על מה לכתוב פרוזבול ואם ננהוג עתה בשמיטת כספים פשיטא שלא ירצו להלות ויעברו על מה שכתוב בתורה השמר לך וגו' דבוודאי לא אכשר דרי יותר מדורו של הלל הזקן ולפ"ז וודאי דנדחת תקנתא דרבנן שהיא רק זכר לשביעית מפני לאו דאורייתא ופשיטא דבכי הא לא תקנו רבנן ובוודאי הוא למידת זכות על כלל ישראל ומ"מ הירא את דבר ד' יעשה פרוזבול כמו שנהגו בהרבה מקומות וכמ"ש בסעי' א' ע"ש וככה נוהגים בכל מדינת ליטא:

דף מקורות